

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश डा. श्री आनन्दमोहन भट्टराई
माननीय न्यायाधीश श्री टंकबहादुर मोक्तान
फैसला

०६९-CI-०७५३

मुद्दा:- अंश दपोट ।

जिल्ला सप्तरी गा.वि.स. पथरगाडा, वडा नं.१ घर भै हाल वडा नं.४ बस्ने
विन्देश्वर पण्डितको श्रीमती खखरी कुमारी देवी पंडित.....१

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

जिल्ला सप्तरी, गा.वि.स. पथरगाडा, वडा नं.४ बस्ने विश्वनाथ पंडितको
छोरा सुरज पंडित कुमहार.....१

प्रत्यर्थी
वादी

०६९-CI-१२०६

जिल्ला सप्तरी, गा.वि.स. पथरगाडा, वडा नं.४ बस्ने विश्वनाथ पंडितको
छोरा सुरज पंडित कुमहार.....१

पुनरावेदक
वादी

विरुद्ध

ऐ. ऐ. बस्ने विश्वनाथ पंडितको श्रीमती मजा देवी.....१

ऐ. ऐ. बस्ने महाविरको छोरा विश्वराज पंडित कुमहार.....१

ऐ. ऐ. बस्ने विन्देश्वरको श्रीमती खखरी कुमारी देवी.....१

प्रत्यर्थी
प्रतिवादी

०७०-सी-०२८३

जिल्ला सप्तरी, गा.वि.स. पथरगाडा, वडा नं. १ हाल वडा नं. ४ बस्ने
महावीर पण्डितको छोरा विश्वराज पंडित कुमहार.....१

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

जिल्ला सप्तरी, गा.वि.स. पथरगाडा, वडा नं.४ बस्ने विश्वनाथ पंडितको
छोरा सुरज पंडित कुमहार.....१

प्रत्यर्थी
वादी

शुरु तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री रमेश पोखरेल
सप्तरी जिल्ला अदालत

फैसला मिति: २०६६।१।९

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा.

माननीय न्यायाधीश श्री टेकराज नेपाल

पुनरावेदन अदालत, राजविराज

फैसला मिति: २०६८।१०।१७

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ९(१) बमोजिम यसै अदालतको क्षेत्राधिकार
अन्तर्गत पर्न आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार रहेको छ:-

म फिरादीले विपक्षी विश्वराज पंडित समेतका उपर यसै अदालतमा सा.दे.नं. २४९४ को
अंश मुद्दा दिएकोमा सो मुद्दामा भएका आदेशानुसार तायदाती फाँटबारी दाखेल गर्दा आफ्नो
सगोलका बुहारी खखरी कुमारी देवी पंडितका नामका साझा सगोलको सबै अंशियारहरूको
अंशहक लाग्ने जिल्ला सप्तरी पथरगाडा ३ कि.नं. ४६६ को ०-०-१३^१/_२, ऐ. कि.नं. ४६८
को ०-०-८ ^१/_२, ऐ. वडा नं.६(क) कि.नं. ४४८ को ०-४-५, ऐ. ६(क), कि.नं. १०४१
को ०-३-१७ जग्गा तायदातीमा उल्लेख नगरी हाम्रो अंशहक मार्ने उद्देश्यबाट जग्गा लुकाई
राखेको हुँदा सो सम्पूर्ण जग्गा मेरो नाममा दा.खा. दर्ता गरि पाउँ भन्ने व्यहोराको फिराद पत्र।

वादी दाबी बमोजिमका जग्गाहरू सा.दे.नं.२४९४ को अंशदर्ता मुद्दामा प्रतिवादी रहेका
हामी प्रतिवादी विश्वराज पंडित र मनादेवी पंडितका नाममा दर्ता नरही उनाउ व्यक्ती खखरी

कुमारी देवीका हक भोगमा रहेका निजका निजी जग्गा हुँदा तायदाती फाँटबारीमा उल्लेख गर्नुपर्ने कानूनी स्थिति नरहेको, खखरी कुमारी देवीलाई प्रतिवादी नबनाई सो अंशमुद्दा चलाएका कारणबाट जग्गा दबाई छपाई दपोट गरेको भन्ने झुठा दाबीबाट अलग फुर्सद पाउँ भन्ने व्यहोराको मनादेवी र विश्वराज पंडितको संयुक्त प्रतिउत्तर जिकिर।

वादीले सा.दे.नं. २४९४ को अंश मुद्दालाई सहारा लिएर यो मुद्दा दिएका छन् । सो मुद्दामा २०६३/२/२९ लाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी तायदाती माग भएको, सासु ससुरा २०३० सालमा नै अलग बसी आउनु भएको, सासु ससुराबाट मेरा पति र मलाई २०५८/१२/१२ गते भात भान्सा अलग गरी दिएको, पतिले विदश गै पठाएका रकम घर खर्चबाट बचाई केही जग्गा खरिद गरेको, केही रिझगुणबाट बकस प्राप्त भएका जग्गा अंश लाग्ने जग्गा हैनन्, दुख दिनका निम्ती दिएको फिराद खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको प्रतिवादी खखरी कुमारी देवी पंडितको प्रतिउत्तर पत्र।

सप्तरी जिल्ला अदालतबाट जारी भएका प्रतिवादीका नाउँका म्याद रितपूर्वक तामेल भै मिसिल सामेल रहेको साथै आदेशानुसारका दर्ता श्रेस्ताको प्रतिलिपी सम्बन्धी कार्यालयबाट प्राप्त भै मिसिल सामेल रहेको ।

अंश मुद्दा यसै अदालतमा चलि रहेको र फैसला हुन बाँकी अवस्थामा तायदाती फाँटबारी पेश भएपछि यी फिरादी स्वयंले तायदाती हेरी खुलाउन सक्ने अवस्था हुँदा सो नगरी प्रतिवादी नै कायम नभएको व्यक्तिको नामको सम्पत्ति दपोट गरेको हो भनी मान्न मिल्ने अवस्था नहुँदा अंशदपोट ठहर गरी पाउँ भनी लिएको दाबी पुन नसक्ने ठहर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको सुरू सप्तरी जिल्ला अदालतको मिति २०६६/०१/९ गतेको फैसला।

सा.दे.नं. २४९४ को अंश मुद्दामा दिएको तायदातीमा सबैका नाउँको जग्गाको अंश तायदाती देखाउनु दिनु पर्नेमा विपक्षीले सो नदिई नदेखाई नेपाल अधिराज्य भरी अरू कुनै कसैको नाउँमा जग्गा जमिन छैन भनी कागज गरी अंश तायदाती दिएकैबाट निजले दपोट गर्ने उद्देश्यबाट पत्नी बुहारी नाउँको जग्गा तायदाती नदेखाई विपक्षीहरू मिलोमतो गरी मेरो अंश हकमा आघात पार्ने उद्देश्यले विपक्षीहरूका नाउँको जग्गा तायदाती नदेखाएकोबाट मेरो फिराद दाबी बमोजिम अंश दपोट ठहर गर्नुपर्नेमा वादी दाबी नपुग्ने ठहर्न्याई सुरू सप्तरी जिल्ला अदालतले गरेको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उल्टी गरी पाउँ भन्ने वादी सुरज पंडित कुमहारको पुनरावेदन अदालत, राजविराजमा परेको पुनरावेदनपत्र।

यसमा अंश दपोट भएको भनी वादीले दाबी लिएको जग्गा निजी आर्जनको हो भन्ने कुनै कुराको कुनै प्रमाण पेश नभैरहेको अवस्थामा सो जग्गामा समेत वादीको अंश हक लाग्ने खखरी कुमारी देवी पंडित विरुद्ध सुरज पंडित कुमहार समेत मुद्दा: अंश दपोट (०६९-सी-०७५३, ०६९-सी-१२०६, ०७०-सी-०२८९) पृष्ठ ३

अवस्थामा अंश मुद्दामा प्रतिवादी बनाएको भन्ने मात्र आधारमा निजले पाउन सक्ने अंश भाग समेत नपाउने ठहर गरी भएको सुरु सप्तरी जिल्ला अदालतको मिति २०६६/०१/०९ को फैसला फरक पर्न सक्ने देखिँदा अ.बं. २०२ र पुनरावेदन अदालत, नियमावली २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आए वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट मिति २०६७/०५/२० मा भएको आदेश।

विवादित जग्गालाई प्रस्तुत मुद्दाबाट २ खण्डको १ खण्डलाई २ खण्ड गरी १ खण्ड जग्गा वादीले पाउने भनी फैसला गर्नुपर्नेमा दाबी नपुग्ने गरी सुरु सप्तरी जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला सो हदसम्म केही उल्टी भई सो सम्पत्तिबाट २ खण्डको १ खण्ड सो १ खण्डलाई २ खण्ड गरी १ खण्ड वादीले अंशमुद्दाबाट सम्पत्ति छुट्याई लिँदाका अवस्थामा छुट्याई लिन पाउने ठहर्छ भन्नेसमेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत, राजविराजको मिति २०६८/१०/१७ को फैसला।

मेरो नाउँमा दर्ता रहेको सम्पूर्ण जग्गा मेरो निजी हो। उक्त जग्गा कसैको अंश हक लाग्ने जग्गा होईन। अरू कसैको हक लाग्ने भए अंश मुद्दामा मलाई प्रतिवादी बनाउने थियो। अंश मुद्दामा यिनै वादीले मलाई प्रतिवादी बनाएको समेत छैन। पछि आएर यी वादीले दुराशय लिएर झुठ्ठा व्यहोराको फिराद दाबी गरेकोमा पुनरावेदन अदालतबाट त्यसतर्फ कुनै ध्यान नदिई गरेको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी सुरु सप्तरी जिल्ला अदालतको फैसला नै सदर गरी पाउँ भन्ने खखरी कुमारी देवी पंडितको तर्फबाट यस अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र।

पुनरावेदन अदालतले फैसला गर्दा फिराद दाबीमा कि.नं. ४६६, ४६८, ४४८ र १०४१ का जग्गाहरू अंशमुद्दामा तायदाती पेश गर्नुपर्नेमा गरिएको छैन भनी आधार लिई सकेपछि अंशवण्डाको २७ नं. स्वतः आकर्षित हुने भई अंश दबाउने छपाउनेलाई त्यस्तो सम्पत्तिबाट बेदखल गर्नुपर्नेमा नगरी अंश ठहर गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत, राजविराजको फैसला उल्टी गरी जग्गा दपोट ठहर गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको वादी सुरज पंडित कुमहारको तर्फबाट यस अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र।

मेरो नाउँमा दर्ता रहेका सम्पूर्ण जग्गा मेरो निजी हो। उक्त सम्पत्तिमा कसैको हक लाग्ने होईन। प्रस्तुत मुद्दाको जरियाको रूपमा रहेको अंशमुद्दामा प्रत्यर्थी वादीले मलाई प्रतिवादी बनाएको समेत छैन। मैले प्रतिउत्तरपत्र फिराउँदा सम्पूर्ण कुरा खोलेकोमा पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट त्यसतर्फ ध्यान नदिई गरेको उक्त फैसला कानूनसंगत नहुँदा उल्टी गरी सुरु सप्तरी जिल्ला अदालतको मिति २०६६/१/९ को फैसला नै सदर गरी पाउँ भन्ने समेत

व्यहोराको पुनरावेदक प्रतिवादी विश्वराज पंडित कुमहारको तर्फबाट यस अदालतमा परेको पुनरावेदनपत्र।

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी इजलाशसमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक प्रतिवादीहरू मध्ये खखरी कुमारी देवी पंडितको तर्फबाट उपस्थित हुनु भएको बिद्वान अधिवक्ता श्री जगन्नाथ महतो सिंहले फिरादमा दाबी लिइएका जग्गा खखरी कुमारी देवीको निजी जग्गा हो। उक्त जग्गा कोही कसैलाई वण्डा लाग्ने जग्गा होईन। अंश मुद्दामा खखरी कुमारी देवीलाई प्रतिवादी नबनाएकोले उक्त जग्गा वण्डा लाग्ने जग्गा होईन भन्ने कुरालाई स्वयं वादीले स्वीकार गरेकोमा पछि दुराशयपूर्वक अंशदपोट मुद्दा हालेको हुँदा पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट मिति २०६८/१०/१७ मा भएको फैसला उल्टी गरी सुरू सप्तरी जिल्ला अदालतबाट मिति २०६६/१/९ मा भएको फैसला नै सदर हुनुपर्दछ भनी प्रस्तुत गर्नुभएको बहस सुनियो।

उपर्युक्तबमोजिमको तथ्य एवं बहस जिकिर भएको प्रस्तुत मुद्दामा मिसिल संलग्न कागजातहरूको अध्ययन गरी हेर्दा पुनरावेदक वादी सुरज पंडित कुमहारले यस अदालतबाट तोकिएको मिति २०७४/२/२४ तारेखमा उपस्थित नभै तारिख गुजारेको देखिन आएको छ तापनि अंशदपोट मुद्दा हुँदा मुलुकी ऐन अंशवण्डाको महलको ३२ नं बमोजिम मुद्दा डिसमिस नगरी फैसला नै गर्नुपर्ने देखिँदा प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन अदालत, राजविराजको मिति २०६८/१०/१७ को फैसला मिले वा नमिलेको के हो पुनरावेदक वादी/प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्छ वा सक्दैन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, यसमा वादी र प्रतिवादी बीच अंशको विषयमा मुल मुद्दा चलेको र सोही मुद्दामा वण्डा हुनुपर्नेमा सम्पत्ति देखाइएन भन्ने दावी लिई परेको देखियो । प्रमाणको लागि आएको वादी सुरज पंडित कुमहार र विपक्षी विश्वराज पंडित कुमहार समेत भै चलेको सा.दे.नं.२४९४ नं. को अंश मुद्दामा यस मुद्दाका वादीले काका विश्वराज पंडित कुमहार, काकी मजादेवी पंडित र आफ्नो सहोदर दाजु देवनारायण पंडित समेतलाई प्रतिवादी बनाएको देखियो। विवादित कि.नं. ४६६, ४६८, ४४८ र १०४१ नं. का जग्गाहरू प्रतिवादी विश्वराज पंडितको छोरा बिन्देश्वर पण्डितको श्रीमती अर्थात विश्वराज पंडितको बुहारी खखरी कुमारी देवीका नाममा रहेकोमा निज खखरी कुमारी देवीलाई उक्त अंश मुद्दामा प्रतिवादी बनाएको देखिएन । उक्त अंश मुद्दामा मिति २०६६/०१/९ मा सुरू सप्तरी जिल्ला अदालतबाट फैसला हुँदा सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई २ भाग लगाई सो बाट प्राप्त हुने १ भागलाई पुनः २ भाग लगाई १ भाग वादी सुरज पंडित कुमहारले अंश पाउने ठहरी फैसला भएको देखिन्छ।

उक्त मुद्दाको सुरु फिराद मिति २०६३/०२/३० मा दर्ता भएको देखिँदा फिराद परेको अधिल्लो दिनसम्म प्रतिवादी खखरी कुमारी देवी समेत एकासगोलमा नै रहेको मान्नुपर्ने हुन आयो ।

मुलुकी ऐन, अंशवण्डाको १ नं. अनुसार अंशियार कायम भएपछि अंशियारहरूका बीचमा जीयजीयैकै अंशवण्डा गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी अंशवण्डाको महलको १८ नं. अनुसार एकासगोलका अंशियारहरू मध्ये कुनै अंशियारले आफ्नो ज्ञान वा शीप वा प्रयाशबाट निजी आर्जन गरेको वा कसैबाट निजी तवरले दान वा बकस पाएको वा कसैको अपुताली परेको वा स्त्री अंशधनको महलको ५ नं. बमोजिम पाएको सम्पत्ति त्यस्तो आर्जन गर्ने वा पाउनेले आफूखुस गर्न पाउने र सो बाहेक जुनसुकै अंशियारले सगोलको सम्पत्तिबाट वा सगोलको खेती, उद्योग, व्यापार व्यवसायबाट बढे बढाएको सम्पत्ति सबै अंशियारलाई बण्डा गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

उल्लेखित कानूनी व्यवस्थाको सन्दर्भमा हेर्दा विवादित जग्गाहरू अंश मुद्दामा फिराद पर्नु अघि नै विन्देश्वरकी पत्नी यी प्रतिवादी खखरी कुमारी देवीका नाममा राजिनामाबाट आएको देखियो । सो कुरालाई खखरी कुमारी देवीले इन्कार गर्न सकेको देखिएन । आफ्नो नाममा रहेका मध्ये केही जग्गा पतिले विदेश गै पठाएको रकमबाट खरिद गरेको, केही रिझगुणबाट बकस प्राप्त भएका हुन भनी खखरी कुमारी देवीले जिकिर लिएको भएतापनि कुनै वस्तुनिष्ठ प्रमाणबाट त्यसलाई पुष्टि गर्न सकेको देखिँदैन । यस अर्थमा खखरी कुमारी देवीको नाउँमा रहेका जग्गाहरू समेत वण्डा लाग्ने सम्पत्ति हुँदा त्यसबाट समेत आफूले वण्डा पाउनुपर्ने भन्ने हदसम्म वादीको दाबीलाई ईन्कार गर्न मिल्ने देखिएन । प्रतिवादी खखरी कुमारी देवी पंडितका नाममा रहेका सम्पत्तिबाट २ खण्डको १ खण्ड गरी सो १ खण्डको २ खण्ड गरी १ खण्ड पुनरावेदक वादीले पाउने ठहर गरी पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट भएको फैसला सो हदसम्म मिलेकै देखियो ।

अब खखरी कुमारी देवी पंडितका नाममा रहेका विवादित जग्गाहरू यसै अदालतमा परेको सा.दे.नं. २४९४ को अंश मुद्दामा तायदाती दिँदा नदेखाएकोले अंश दपोट ठहर गरी पाउँ भन्ने पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिरतर्फ हेर्दा वादी सुरज पंडित कुमहार र विपक्षी विश्वराज पंडित समेत भै चलेको सा.दे.नं. २४९४ नं. को अंश मुद्दामा खखरी कुमारी देवीलाई प्रतिवादी बनाएको देखिँदैन । मुलुकी ऐन, अंशवण्डाको महलको २७ नं. ले दबाए छुपाएको छैन भनी कागज गरिसकेपछि दबाए छुपाएको ठहर्न्यो भने त्यो धनमाल दबाउनेले पाउँदैन भन्ने कानूनी व्यवस्था गरेको छ । उक्त कानूनी व्यवस्थाको तात्पर्य अंशवण्डा गर्दा अंश लाग्ने सबै सम्पत्ति खखरी कुमारी देवी पंडित विरुद्ध सुरज पंडित कुमहार समेत मुद्दा: अंश दपोट (०६९-सी-०७५३, ०६९-सी-१२०६, ०७०-सी-०२८९) पृष्ठ ६

अंशियारहरू सबैका सामु प्रस्तुत हुन सकोस्, कसैले नदबाओस्, नछुपाओस् यदि कसैले दबाउछ, छुपाउछ भने दण्ड स्वरूप त्यो सम्पत्तिबाट आफ्नो भाग गुमाउँछ भन्ने नै हो। पारीवारिक व्यवहारमा शुद्धता र पारदर्शीता कायम गर्न तथा छलकपट गर्ने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्न विधिकर्ताले सो प्रावधान ल्याएको देखिन्छ। उक्त २७ नं. मा दबाए छपाएको छैन भनी कागज गरिसकेपछि भन्ने उल्लेख भएबाट जो जसको नाममा वण्डा लाग्ने सम्पत्ति रहे भएको हुन्छ उसैले कागज गरेपछि भन्ने नै हो। वादीले अंश मुद्दामा खखरी कुमारी देवीलाई प्रतिवादी नै नबनाएको हुँदा निज खखरी कुमारी देवीले आफ्नो नाउँमा रहेको सम्पत्ति दबाए छपाएको भन्न मिल्ने देखिएन। अंशमुद्दाका प्रतिवादी यी खखरी देवीका ससुरा विश्वराज पंडित कुमहारले तायदाती दिँदा खखरी कुमारी देवीका नाममा रहेका जग्गाहरूको विवरण तायदातीमा उल्लेख नगरेकै आधारमा खखरी कुमारी देवीले जग्गा दपोट गरेको हो भनी मात्र नमिल्ने हुँदा प्रत्यर्थी विश्वराज पंडित कुमहार वा अन्य अंशियारले खखरी कुमारी देवीको नाममा रहेको सगोलको सम्पत्ति भागशान्ति नपाउने भन्न मिल्दैन। सो विषयमा सुरज पंडितको पुनरावेदन जिकिर रहेको पनि देखिँदैन।

यसर्थ माथी विवेचित आधार, कारण र प्रमाण समेतबाट पुनरावेदन अदालत, राजविराजबाट प्रतिवादी खखरी कुमारी देवीका नाम दर्ताका कि.नं. ४६६, ४६८, ४४८ र १०४१ का जग्गाहरूबाट वादीले २ खण्डको १ खण्डबाट २ खण्डको १ खण्ड बण्डा पाउने र उक्त जग्गाहरू एकलौटी रूपमा आफ्नो नाममा दर्ता हुनुपर्ने भन्ने वादी दाबी नपुग्ने गरी भएको मिति २०६८/१०/१७ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। उक्त फैसला उल्टी हुनु पर्छ भन्ने वादी प्रतिवादी दुबैको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी फैसला प्रति विद्युतीय अभिलेखमा अपलोड गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाईदिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: मनकुमारी जि.एम.वि.क.

कम्प्युटर टाईप गर्ने : पद्मा आचार्य
इति सम्बत् २०७५ साल असार महिना २० गते रोज ४ शुभम् ।